

DOŽIVLJAJ KOMPETENTNOSTI U RODITELJSKOJ ULOZI I SUKOBI IZMEĐU RODITELJA I ADOLESCENATA

Gordana Keresteš

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

gkereste@ffzg.hr

Irma Brković

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

ibrkovic@ffzg.hr

Gordana Kuterovac Jagodić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

gkuterov@ffzg.hr

Sažetak

Polazeći od teorijskih razmatranja uloge doživljaja kompetentnosti u roditeljskoj ulozi u određivanju cjelokupnog roditeljskog funkcioniranja i kvalitete odnosa između roditelja i djeteta, u ovom radu ispitali smo povezanost tri aspekta doživljaja roditeljske kompetentnosti (roditeljske samoeфикаsnosti, internalnog i eksternalnog lokusa kontrole) s učestalošću sukoba između roditelja i mladih adolescenata. Majke (N = 550) i očevi (N = 460) djece rane adolescentne dobi (4. do 8. razred osnovne škole, prosječna dob 12 godina i 7 mjeseci) izvijestili su o svom doživljaju kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i procijenili učestalost sukoba s djetetom. Djeca su također procijenila učestalost sukoba sa svakim roditeljem i dala podatke o stupnju tjelesnog razvoja povezanog s promjenama u pubertetu. Roditeljska samoeфикаsnost i eksternalnost pokazale su se značajnim prediktorima roditeljskih procjena učestalosti sukoba s djecom oba spola, kao i dječjih procjena sukoba s istospolnim roditeljem. Roditeljska internalnost nije bila prediktivna ni za dječje ni za roditeljske procjene

Rad je nastao u okviru znanstvenog projekta "Ličnost roditelja i roditeljstvo tijekom tranzicije djeteta u adolescenciju" koji podupire MZOŠ RH (broj projekta 130-1301683-1400)

sukoba. Značajan prediktor dječjih procjena učestalosti sukoba bile su i samoprocjene stupnja tjelesne zrelosti. Dobiveni rezultati potvrđuju teorijske pretpostavke o doživljaju kompetentnosti u roditeljskoj ulozi kao važnoj odrednici roditeljskog ponašanja i odnosa roditelj-dijete.

Ključne riječi: adolescenti, roditeljska uloga, roditeljski doživljaj kompetentnosti, sukobi roditelj-dijete

UVOD

Doživljaj roditeljske kompetentnosti je konstrukt kojem se u psihologiji roditeljstva u posljednjih nekoliko godina posvećuje sve veća pažnja, kako na teorijskom tako i na empirijskom planu (Bornstein, Hendricks, Hahn, Haynes, Painter i Tamis-LeMonda, 2003; Coleman i Karraker, 2000; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; de Haan, Prinzie i Deković, 2009; de Montigny i Lacharite, 2005). Iako ga različiti autori definiraju na različite načine i označavaju raznolikim nazivima, suglasni su u tome da se konstrukt odnosi na pojedinčeva vjerovanja o vlastitim roditeljskim sposobnostima i vještinama, kao i na samoprocjene uspješnosti u roditeljskoj ulozi.

Izvršivši temeljitu analizu pojmova povezanih s roditeljskim doživljajem kompetentnosti u roditeljskoj ulozi, de Montigny i Lacharite (2005) zaključili su da su nazivi koji se najčešće koriste u literaturi iz tog područja “doživljaj roditeljske kompetentnosti” (engl. *parenting sense of competence*) i “roditeljska samoefikasnost” (engl. *parenting self-efficacy*), pri čemu se jedan pojam nerijetko definira na temelju drugoga. Primjerice, de Haan i sur. (2009, str. 1696) koriste naziv *doživljaj roditeljske kompetentnosti*, koji definiraju kao “vjerovanja roditelja da mogu efikasno izvršavati roditeljske zadatke”. S druge strane, Coleman i Karraker (2000, str. 13) koriste naziv *roditeljska samoefikasnost*, a definiraju ga kao “roditeljeve procjene vlastite kompetentnosti u roditeljskoj ulozi”.

U uskoj vezi s pojmovima roditeljske samoefikasnosti i kompetentnosti je i pojam roditeljskog lokusa kontrole. Prema Campis, Lyman i Prentice-Dunn (1986), roditeljski lokus kontrole je multidimenzionalni konstrukt koji obuhvaća pet različitih aspekata generaliziranih očekivanja roditelja o mjestu kontrole ishoda roditeljstva. Roditeljska samoefikasnost jedan je od tih aspekata, dok su ostala četiri internalni lokus kontrole (vjerovanje u roditeljsku odgovornost za ishode djetetova razvoja), eksternalni lokus kontrole (vjerovanje da ishode djetetova razvoja određuju slučajni činitelji poput sreće i sudbine), djetetova kontrola nad roditeljevim životom i roditeljeva kontrola nad djetetovim životom. Roditeljski internalni i eksternalni lokus kontrole definirani su analogno Rotterovu općem lokusu kontrole (npr. Rotter, 1975), ali su ograničeni na područje funkcioniranja u roditeljskoj ulozi. Tako se roditeljski internalni lokus kontrole odnosi na pojedinčeva vjerovanja da svojim postupcima može pozitivno utjecati na djetetovo ponašanje i razvojne ishode, dok roditeljski eksternalni lokus kontrole obuhvaća vjerovanja kako roditelj ima malo utjecaja na djetetovo ponašanje, kao i na tok i ishode djetetova razvoja.

Iako detaljna analiza pojmova povezanih s konstruktom doživljaja roditeljske kompetentnosti nadilazi ciljeve ovog rada (izvršne pojmovne analize dali su Coleman i Karraker, 2000 te de Montigny i Lacharite, 2005), zbog nedosljednog korištenja naziva i definiranja pojmova u postojećoj literaturi potrebno je razgraničiti konstrukte obuhvaćene ovim radom i razjasniti odnose među njima. U tekstu koji slijedi naziv doživljaj roditeljske kompetentnosti (ili, kraće, samo roditeljska kompetentnost) upotrebljavamo kao viši rodni pojam, odnosno kao zajednički naziv za različite aspekte pojedinčeva doživljaja uspješnosti u roditeljskoj ulozi. U istraživanju na kojem se temelji ovaj rad obuhvatili smo tri takva aspekta: roditeljsku samoefikasnost te roditeljski internalni i eksternalni lokus kontrole. Roditeljski internalni i eksternalni lokus kontrole (koje kraće nazivamo i roditeljska internalnost i eksternalnost) odredili smo sukladno ranije navedenim definicijama, dok smo roditeljsku samoefikasnost definirali u skladu s Bandurinim (1982, 1989) određenjem pojma samoefikasnosti, primijenivši ga na područje roditeljskog funkcioniranja. Prema tome, pod roditeljskom samoefikasnošću podrazumijevamo roditeljeva vjerovanja o vlastitoj sposobnosti organiziranja i izvršavanja zadataka povezanih s roditeljskom ulogom.

Teorije u području psihologije roditeljstva i obitelji, kao i psihologije adolescencije, ističu da je razdoblje djetetove adolescencije, osobito rane, za roditelje jedno od najzahtjevnijih razdoblja života (Arnett, 1999; Lila, van Aken, Musitu i Buelga, 2006; Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002). Malobrojna empirijska istraživanja pokazala su kako u tom razdoblju životnog ciklusa obitelji roditelji izvještavaju o najjačem roditeljskom stresu (Silverberg i Steinberg, 1990; Small, Eastman i Cornelius, 1988), a svoju roditeljsku kompetentnost procjenjuju najnižom (Ballenski i Cook, 1982). No, u usporedbi s istraživanjima doživljaja roditeljske kompetentnosti roditelja manje djece, vrlo je malo istraživanja koja se bave doživljajem kompetentnosti roditelja adolescenata te izvorima i posljedicama tog doživljaja.

Teorijski, roditeljska kompetentnost smatra se važnom kognitivnom determinantom roditeljskog ponašanja i odnosa roditelj-dijete (Bornstein i sur., 2003; Coleman i Karraker, 2000). Istraživanja su pokazala kako roditelji koji se osjećaju kompetentnijima u roditeljskoj ulozi, neovisno o djetetovoj dobi, primjenjuju konstruktivnije i za djetetov razvoj povoljnije roditeljske postupke od roditelja koji se procjenjuju manje kompetentnima (npr. Bugental, Blue i Cruzcosa, 1989; Shumow i Lomax, 2002). Kad se radi o roditeljima adolescenata, iznenađujuće je da, prema našim spoznajama, do sada nije provedeno ni jedno istraživanje u kojem bi se ispitala povezanost roditeljske kompetentnosti s jednim od najistaknutijih aspekata odnosa između roditelja i djeteta adolescentne dobi i najvažnijih indikatora kvalitete tog odnosa – sukobima između roditelja i djeteta. Rezultati velikog broja empirijskih istraživanja, kao i pregledni radovi te meta-analize, dosljedno pokazuju da se s djetetovim ulaskom u adolescenciju učestalost sukoba između djece i roditelja povećava te da su u ranoj adolescenciji ti sukobi najučestaliji (npr. Collins i Russell, 1991; Goossens, 2006; Larson, Richards, Moneta, Holmbeck i Duckett, 1996; Laur-

sen, Coy i Collins, 1998; Paikoff i Brooks-Gunn, 1991; Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002). Iako su istraživači do sada utvrdili brojne prediktore i korelate sukoba između roditelja i adolescenata, nema spoznaja o tome je li roditeljska kompetentnost također jedan od prediktora razine sukoba između roditelja i adolescenata.

Cilj ovog rada bio je ispitati u kolikoj mjeri doživljaj roditeljske kompetentnosti (samoeфикаsnosti, internalnosti i eksternalnosti) majki i očeva djece rane adolescentne dobi doprinosi objašnjenju individualnih razlika u učestalosti sukoba između roditelja i adolescenata. Očekivali smo da će sva tri aspekta roditeljskog doživljaja kompetentnosti doprinositi objašnjenju varijance sukoba. Pritom smo pretpostavili da će se roditelji koji svoju ефикаsnost u roditeljskoj ulozi procjenjuju višom, kao i oni koji izvještavaju o većoj roditeljskoj internalnosti i manjoj eksternalnosti, rjeđe sukobljavati sa svojom adolescentnom djecom.

Kako teorije u području psihologije roditeljstva i psihologije adolescencije sugeriraju da se roditeljsko funkcioniranje i odnosi između roditelja i adolescenata mogu razlikovati ovisno o spolu roditelja i spolu djeteta (Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002), povezanost aspekata roditeljske kompetentnosti i učestalosti sukoba između roditelja i adolescenata ispitali smo odvojeno u četiri vrste dijada prema spolu roditelja i spolu djeteta (dijade majka-kći, majka-sin, otac-kći i otac-sin). Na temelju rezultata ranijih istraživanja koji pokazuju kako se učestalost sukoba između roditelja i adolescenata u ranoj adolescenciji povećava i s kronološkom dobi djeteta i sa stupnjem djetetove tjelesne i spolne zrelosti (Laursen i sur., 1998; Paikoff & Brooks-Gunn, 1991; Sagrestano, McCormick, Paikoff i Holmbeck, 1999; Steinberg, 1987), dob djeteta i pubertalni status uvrstili smo kao kontrolne varijable. Kontrolirali smo i učinke dobi i obrazovanja roditelja, koji mogu biti povezani kako s roditeljskim doživljajem vlastite roditeljske kompetentnosti, tako i s kvalitetom odnosa roditelj-dijete (Belsky, 1984; Hoff, Laursen i Tardiff, 2002; Kuterovac Jagodić, Keresteš i Brković, 2006). S ciljem smanjenja utjecaja izvora podataka na veličine povezanosti između ispitivanih konstrukata, podatke smo prikupili i od djece i od roditelja (roditelji su odgovorili na pitanja o doživljaju roditeljske kompetencije, učestalost međusobnih sukoba procijenila su i djeca i roditelji, djeca su dala odgovore o stupnju tjelesnog razvoja povezanog sa sazrijevanjem u pubertetu te podatke o svojoj dobi, a roditelji podatke o svom obrazovanju i dobi).

METODA

Sudionici

Rad se temelji na podacima prikupljenim u prvoj od tri točke dvogodišnjeg longitudinalnog istraživanja obitelji s djecom adolescentne dobi. Prvom točkom prikupljanja podataka, provedenom u proljeće 2008. godine, obuhvaćeno je 720 djece (349 dječaka) rane adolescentne dobi iz pet zagrebačkih osnovnih škola (prosječna

dob 12:7¹ godina, SD 1:5 godine). U istraživanju su sudjelovala djeca od 4. do 8. razreda, pri čemu je ukupan uzorak ravnomjerno raspoređen s obzirom na spol i generaciju, odnosno školski razred. Osim djece, istraživanjem su obuhvaćeni i roditelji. U prvoj točki podaci su prikupljeni od 1010 roditelja (550 majki prosječne dobi 41,3 godine, SD 4,9 godina i 460 očeva prosječne dobi 44,2 godine, SD 5,7 godina; t-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je da je razlika u dobi očeva i majki statistički značajna: $t_{(967)} = -8,55$, $p < 0,001$).

S obzirom na postavljene ciljeve, ovaj rad temelji se na rezultatima roditelja obuhvaćenih prvom točkom istraživanja i njihove djece. Od 720 regrutiranih obitelji (na temelju potpisanih roditeljskih pristanaka), u 453 slučaja podaci su prikupljeni od djeteta i oba roditelja, u 103 slučaja od djeteta i jednog roditelja (pritom od 95 majki i 8 očeva; u podjednakom broju radilo se o obiteljima samohranih roditelja i dvoroditeljskim obiteljima u kojima jedan roditelj nije ispunio upitnike), dok za 164 djece ni jedan roditelj, unatoč potpisanom pristanku, nije vratio ispunjene upitnike.

Prema roditeljskom obrazovanju, obuhvaćene obitelji pristrane su prema višem socio-ekonomskom statusu u odnosu na hrvatsku populaciju. Od ukupnog broja majki 47,3% završilo ih je višu školu ili fakultet, 49,1% srednju školu, a svega 3,6% osnovnu školu. U uzorku očeva odgovarajuća raspodjela po obrazovanju bila je 42,8%, 54,8% i 2,4%. Razlike u stupnju obrazovanja očeva i majki nisu statistički značajne. U vrijeme provođenja istraživanja većina roditelja bila je zaposlena (90,1% majki i 89,2% očeva; dodatnih 0,8% majki i 7,8% očeva bilo je u mirovini). Zbog iznimno malog broja roditelja s osnovnoškolskim obrazovanjem, u kasnijim analizama varijable majčina i očeva obrazovanja dihotomizirane su u kategorije višeg (završena viša škola ili fakultet) i nižeg (završena srednja škola ili manje) obrazovanja.

Postupak

Uz pomoć školskih psihologinja i pedagoginja, početkom 2. polugodišta šk. god. 2007./08. roditelji učenika od 4. do 8. razreda iz pet zagrebačkih osnovnih škola pozvani su na roditeljske sastanke u školu. U obiteljima koje su imale više djece u obuhvaćenim razredima, ciljno dijete bilo je ono najstarije. U svakoj školi održano je pet roditeljskih sastanaka, po jedan za svaku generaciju djece. U prvom dijelu sastanka istraživačice su roditelje informirale o projektu i zamolile ih za suradnju. Uz usmene informacije, podijeljena su i pisma s opisom planiranog istraživanja i očekivanjima od sudionika, kao i obrazac pristanka na sudjelovanje u istraživanju. U drugom dijelu sastanka istraživačice su održale predavanje o temi iz psihologije

1 Dob djece izražena je u godinama i mjesecima. Broj prije dvotočja označava godine, a broj nakon dvotočja mjesece kronološke dobi. Za razliku od toga, dob roditelja izražena je samo u godinama.

adolescencije koja nije interferirala s ciljevima projekta. Roditeljima koji nisu došli na roditeljski sastanak pismo s opisom istraživanja i obrazac pristanka poslani su kući po djetetu. U opisu istraživanja posebna je pažnja posvećena etičkim aspektima istraživanja.

Potpisani pristanci dobiveni su od 720 obitelji, što je 32% ukupno kontaktiranih. Na temelju roditeljskih pristanaka formirani su popisi djece koja će sudjelovati u istraživanju. Prema tim popisima stručni suradnici u školama napravili su raspored grupnog prikupljanja podataka (15-20 djece u grupi). Djeca su pozvana u učionice u kojima se provodilo grupno ispitivanje. Istraživačice su ih upoznale s ciljem i postupkom istraživanja te im objasnile da je, unatoč roditeljskom pristanku, njihovo sudjelovanje dobrovoljno. Ni jedno dijete nije odbilo sudjelovati. Nakon obrazloženja ciljeva istraživanja, djeci su podijeljene omotnice s upitnicima za roditelje (uz uputu da ih ponesu kući i predaju roditeljima), a potom je primijenjena baterija upitnika namijenjenih djeci. Ispunjavanje čitave baterije trajalo je do dva školska sata, uz odmor po završetku prvog školskog sata. Uz istraživačice s projekta, u prikupljanju podataka sudjelovali su studenti i studentice psihologije koji su za tu svrhu prošli posebnu pripremu. Djeca koja nisu sudjelovala u istraživanju za vrijeme prikupljanja podataka bila su na nastavi. Roditelji su upitnike ispunjavali kod kuće i vraćali ih u zatvorenim omotnicama u školu u roku od dva tjedna.

Instrumenti

Svi instrumenti primijenjeni u opisanom longitudinalnom projektu konstruirani su ili adaptirani u opsežnim predistraživanjima koja su provedena prije prve točke prikupljanja podataka i pokazali su zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Zbog ograničenog prostora, postupak konstrukcije ili adaptacije, kao ni metrijske karakteristike primijenjenih skala neće biti detaljno prikazani, ali se više podataka o tome može, na zahtjev, dobiti od druge autorice.

Socio-demografske varijable

Roditelji su dali podatak o svojoj dobi (u godinama) i označili stupanj postignutog obrazovanja. Djeca su napisala datum svog rođenja, na temelju čega je izračunata dob u vrijeme ispitivanja (u godinama i mjesecima).

Skala pubertalnog razvoja

Djeca su ispunila hrvatsku verziju (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2010b) Skale pubertalnog razvoja PDS (Pubertal Development Scale; Petersen, Crockett, Richards i Boxer, 1988), sastavljenu od pet pitanja. Tri pitanja zajednička su djevojčicama i dječacima (o naglom rastu u visinu, promjenama kože i tjelesnoj dlakavosti), a dva su različita za djecu svakog spola (dlačice na licu i promjene gla-

sa za dječake te rast grudi i menarha za djevojčice). Na sva pitanja osim na pitanje o menarhi odgovara se na skali od četiri stupnja (od 1 = to mi se još nije počelo događati do 4 = to je kod mene već završeno). Pitanje o menarhi je DA-NE tipa, uz mogućnost odgovora "ne znam", pri čemu se odgovoru DA pridjeljuje vrijednost 4, a odgovoru NE vrijednost 1, kako bi se omogućilo formiranje ukupnog rezultata usporedivog s ukupnim rezultatima dječaka. Odgovor "ne znam" tretira se kao da djevojčica nije odgovorila na to pitanje. Iako PDS omogućuje dobivanje podataka o djetetovu apsolutnom i relativnom pubertalnom statusu (Keresteš i sur., 2010b; Petersen i sur., 1988), u ovom radu korišten je samo rezultat za apsolutni pubertalni status, definiran kao aritmetička sredina odgovora na pet pitanja. Viši rezultat označava veći stupanj tjelesne zrelosti. Cronbach α u uzorku djece iz ovog rada iznosi 0,78 za djevojčice i 0,75 za dječake.

Skala roditeljske kompetentnosti

Skala roditeljske kompetentnosti konstruirana je za potrebe opisanog projekta na temelju sličnih skala inozemnih autora: Parenting Sense of Competence Scale (Johnston i Mash, 1989) i Parental Locus of Control Scale (Campis i sur., 1986). Sastoji se od 12 tvrdnji na koje se odgovara na ljestvici od četiri stupnja (1 = uopće se ne slažem, 4 = potpuno se slažem). Faktorske analize provedene u pilot-istraživanju, kao i na uzorku roditelja iz ovog istraživanja, pokazale su da strukturu skale čine tri faktora, odnosno tri subskale koje mjere aspekte roditeljske kompetentnosti definirane u uvodnom dijelu rada. Subskala Roditeljska samoeфикаsnost obuhvaća 5 čestica (primjeri: *Ja sam osoba koja najbolje razumije što muči moje dijete; Uvjerem sam da imam sve sposobnosti i kvalitete potrebne da budem dobar roditelj*), subskala Roditeljski internalni lokus kontrole 3 čestice (primjer: *Ne postoje dobra i loša djeca, samo dobri i loši roditelji*), a subskala Roditeljski eksternalni lokus kontrole 4 čestice (primjer: *Često sam se uvjerila kako će se, kad se radi o mom djetetu, dogoditi ono što je sudbina odredila*). Rezultat za svaku subskalu određen je kao prosjek procjena na pripadajućim česticama. Cronbachovi α koeficijenti za subskalu roditeljske samoeфикаsnosti iznose 0,76 za majke i 0,81 za očeve, za subskalu roditeljskog internalnog lokusa kontrole 0,62 za majke i 0,71 za očeve, a za subskalu roditeljskog eksternalnog lokusa kontrole 0,73 za majke i 0,70 za očeve.

Skala sukoba između roditelja i djece

Skala sukoba između roditelja i djece konstruirana je po uzoru na Deković (1999). Sastoji se od 25 čestica kojima su opisani tipični razlozi (teme) sukoba između roditelja i (adolescentne) djece (primjerice: pisanje domaće zadaće, učenje, gledanje televizije, pospremanje, izgled i odijevanje, prekasno odlazanje na spavanje, korištenje mobitela i telefona, trošenje novaca). Izrađene su četiri paralelne verzije Skale: jedna za majčine procjene sukoba s djetetom, jedna za očeve procjene

sukoba s djetetom, jedna za djetetove procjene sukoba s majkom i jedna za djetetove procjene sukoba s ocem. Uz svaku temu sukoba dijete treba označiti koliko se često, u posljednjih mjesec dana, zbog toga svađalo s majkom, odnosno ocem. Na isti način, roditelj procjenjuje učestalost sukoba s djetetom. Ljestvica učestalosti ima četiri stupnja (od 1 = nikad/ni jednom do 4 = vrlo često). Ukupan rezultat formiran je kao prosjek procjena na svim česticama i može varirati od 1 do 4, pri čemu veća vrijednost znači veću učestalost sukoba. U uzorku sudionika iz ovog rada Cronbachovi α koeficijenti su 0,91 za majčine procjene sukoba s djetetom, 0,92 za očeve procjene sukoba s djetetom te 0,90 za djetetove procjene sukoba i s majkom i s ocem.

REZULTATI

U tablici 1 prikazane su korelacije između ispitivanih varijabli odvojeno za majke i očeve te osnovni deskriptivni pokazatelji. U tablici je također prikazan i broj valjanih podataka za svaku pojedinu varijablu. Preliminarnim analizama ispitane su razlike u roditeljskim i dječjim procjenama učestalosti međusobnih sukoba ovisno o spolu djeteta i spolu roditelja, kao i razlike između majki i očeva u doživljaju roditeljske kompetencije.

Rezultati 2×2 ANOVA sa spolom djeteta kao među-grupnom varijablom i spolom roditelja kao unutar-grupnom varijablom, a roditeljskim procjenama učestalosti međusobnih sukoba kao kriterijskim varijablama pokazali su da majke izvještavaju o više sukoba s djecom nego očevi ($F_{(1, 440)} = 17,02, p < 0,001$) te da i očevi i majke procjenjuju da se više svađaju sa sinovima nego s kćerima ($F_{(1, 440)} = 5,47, p < 0,05$). Interakcija spola roditelja i spola djeteta nije bila značajna. Analogna ANOVA s dječjim procjenama sukoba s očevima i majkama kao kriterijskim varijablama pokazala je da i djeca izvještavaju o više sukoba s majkama nego s očevima ($F_{(1, 449)} = 77,08, p < 0,001$). Spol djeteta nije imao značajan glavni ni interakcijski efekt sa spolom roditelja. Analize varijance sa spolom djeteta kao među-grupnom varijablom, a izvorom podataka (dijete ili roditelj) kao unutar-grupnom varijablom pokazale su da roditelji razinu sukoba procjenjuju višom od djece, neovisno o spolu djeteta ($F_{\text{MAJKE (1, 541)}} = 107,08, p < 0,001$; $F_{\text{OČEVI (1, 449)}} = 116,36, p < 0,001$). Roditeljske i dječje prosječne procjene učestalosti sukoba kreću se u rasponu od 1,58 do 1,94, pokazujući kako su, ukupno uzevši, sukobi između roditelja i mladih adolescenata razmjerno rijetki. Standardne devijacije pokazuju kako se unatoč razmjerno niskoj prosječnoj razini sukoba njihova učestalost razlikuje od obitelji do obitelji. Ovi nalazi sukladni su rezultatima ranijih istraživanja sukoba između roditelja i adolescenata (npr. Deković, 1999).

Razlike između očeva i majki u doživljaju roditeljske kompetencije ispitane su t-testovima za nezavisne uzorke. Utvrđeno je da se majke doživljavaju efikasnijima u roditeljskoj ulozi od očeva ($t_{(993)} = 2,11, p < 0,05$), ali i da svoj roditeljski lokus kontrole procjenjuju ekternalnijim nego očevi ($t_{(992)} = 2,72, p < 0,01$). U roditeljskoj internalnosti razlike između očeva i majki nisu bile značajne.

Tablica 1. Interkorelacije i deskriptivna statistika za sve ispitivane varijable¹

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	M	SD	N
1 Dob roditelja	-	0,06	0,28***	0,15**	0,04	-0,05	0,01	0,07	0,04	0,11*	41,30	4,92	533
2 Obrazovanje roditelja	0,07	-	-0,01	-0,08	0,04	-0,10*	-0,15***	-0,14**	-0,10*	-0,04	1,47	0,50	547
3 Dob djeteta	0,15**	-0,07	-	0,56***	0,02	-0,07	-0,06	0,03	0,07	0,20***	12,6	1,5	547
4 Pubertalni status djeteta	0,09	-0,10*	0,57***	-	0,19***	-0,04	0,03	0,00	0,07	0,23***	2,16	0,60	538
5 Spol djeteta (1=dječaci, 2=djevojčice)	0,02	0,02	0,06	0,19***	-	0,02	0,04	0,02	-0,09*	-0,02	1,55	0,50	547
6 Roditeljska samoeфикаsnost	-0,14**	-0,04	-0,09*	0,03	-0,01	-	0,26***	-0,12**	-0,37***	-0,16***	3,18	0,44	545
7 Roditeljska internalnost	-0,03	0,06	-0,08	0,01	0,14**	0,32***	-	-0,07	-0,13**	-0,01	2,74	0,62	544
8 Roditeljska eksternalnost	0,16**	-0,14**	0,03	0,04	-0,01	-0,20***	-0,16**	-	0,29***	0,22***	2,21	0,62	544
9 Roditeljeve procjene sukoba s djetetom	0,05	-0,08	0,01	0,02	-0,09*	-0,36***	-0,14**	0,25***	-	0,38***	1,94	0,50	543
10 Djetetove procjene sukoba s roditeljim	0,09	-0,05	0,15**	0,21***	-0,04	-0,22***	-0,18***	0,09*	0,29***	-	1,71	0,50	547
M	44,21	1,43	12,6	2,16	1,54	3,12	2,82	2,10	1,86	1,58	-	-	-
SD	5,66	0,50	1,5	0,60	0,50	0,47	0,66	0,58	0,48	0,43	-	-	-
N	436	459	459	451	459	448	449	448	451	458	-	-	-

¹podaci za majke su iznad, a za očeve ispod glavne dijagonale

Napomena: Dob roditelja izražena je u godinama, a dob djeteta u godinama (ispred dvotočja) i mjesecima (iza dvotočja)

* < 0,05; ** < 0,01; *** < 0,001

Korelacije među varijablama pokazuju da su i kod majki i kod očeva sva tri aspekta doživljaja roditeljske kompetentnosti povezana kako s roditeljskom tako i s dječjom procjenom razine sukoba (izuzetak je jedino neznčajna korelacija između majčina internalnog lokusa kontrole i djetetove procjene sukoba s majkom). Kontrolne varijable najviše koreliraju s djetetovim procjenama sukoba s majkom (djeca izvještavaju da se češće sukobljavaju sa starijim nego s mlađim majkama; starija i tjelesno zrelija djeca sukobe s majkama procjenjuju učestalijima od mlađe i tjelesno manje zrele djece), a najmanje s očevim procjenama sukoba s djetetom (ni jedna od četiri korelacije nije statistički značajna). Majčine procjene sukoba s djetetom povezane su samo s kontrolnom varijablom majčina obrazovanja (obrazovanije majke izvještavaju o manje sukoba), a dječje procjene sukoba s ocem koreliraju s djetetovom dobi i pubertalnom zrelošću (o više sukoba s očevima izvještavaju starija i tjelesno zrelija djeca).

Što se tiče povezanosti kontrolnih varijabli s doživljajem roditeljske kompetencije, majčin doživljaj kompetencije povezan je samo s razinom majčina obrazovanja (obrazovanije majke izvjestile su o nižoj ekternalnosti, ali isto tako i o nižoj internalnosti i samoeфикаsnosti). Kod očeva povezanosti su drugačije. Obrazovanje oca korelira samo s roditeljskom ekternalnošću (obrazovaniji očevi imaju manje ekternalan lokus kontrole), ali su se stariji očevi procijenili manje efikasnim u roditeljskoj ulozi, a ishode roditeljstva i djetetova razvoja u većoj su mjeri pripisali ekternalnim činiteljima. Također, očevi starije djece procijenili su se nešto manje efikasnim od očeva mlađe djece.

Roditeljske i dječje procjene međusobnih sukoba umjereno su povezane, što opravdava njihovo odvojeno razmatranje u kasnijim analizama. Roditeljska samoeфикаsnost, internalnost i ekternalnost također međusobno umjereno koreliraju (izuzetak je jedino neznčajna korelacija između internalnosti i ekternalnosti u uzorku majki), što pokazuje da se radi o različitim, iako povezanim aspektima doživljaja kompetentnosti u roditeljskoj ulozi.

Korelacije unutar skupine kontrolnih varijabli pokazuju kako starija djeca imaju starije roditelje i procjenjuju se tjelesno zrelijom od mlađe djece. Tjelesno zrelijom procijenila su se i djeca starijih majki te manje obrazovanih očeva.

Naposljetku, spol djeteta povezan je s pubertalnim statusom (djevojčice su izvjestile o većem stupnju tjelesne zrelosti od dječčaka) te s roditeljskim procjenama sukoba s djecom (kako su pokazali i rezultati analiza varijance, i očevi i majke izvještavaju o više sukoba s dječčacima nego s djevojčicama). Spol djeteta povezan je još i s očevom roditeljskom internalnošću (očevi djevojčica imaju internalniji roditeljski lokus kontrole od očeva dječčaka).

Ukupno, korelacije među varijablama u skladu su s očekivanjima i opravdavaju analizu relativnog doprinosa tri aspekta doživljaja roditeljske kompetencije objašnjenju individualnih razlika u učestalosti sukoba između roditelja i adolescenata, u kojoj će se uzeti u obzir međusobna povezanost aspekata roditeljske kompetencije te kontrolirati učinci dobi i obrazovanja roditelja, kao i dobi i pubertalnog statusa

Tablica 2. Doprinos sociodemografskih varijabli roditelja (korak 1) i djeteta (korak 2) te tri aspekta roditeljskog doživljaja kompetentnosti u roditeljskoj ulozi (korak 3) objašnjenju varijance sukoba između roditelja i adolescenata (rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza)

Korak	Prediktori	Sukobi majka-kći			Sukobi majka-sin			Sukobi otac-kći			Sukobi otac-sin		
		procjene majki	procjene djevojčica	procjene dječaka	procjene majki	procjene dječaka	procjene očeva	procjene djevojčica	procjene očeva	procjene dječaka	procjene očeva	procjene dječaka	
1	β dob roditelja	0,01	0,12*	0,09	0,09	0,09	0,07	0,10	0,05	0,11			
	β obrazovanje roditelja	-0,07	-0,10	-0,01	-0,12	-0,01	-0,08	-0,18**	-0,12	0,11			
	R ²	0,5%	2,3%*	0,8%	2,1%	0,8%	1,0%	4,0%**	1,5%	2,5%			
2	β dob djeteta	0,02	0,04	0,06	0,06	0,11	-0,01	-0,01	-0,08	0,04			
	β pubertalni status	0,07	0,16*	0,04	0,04	0,19*	0,05	0,15	-0,02	0,23**			
	Δ R ²	0,6%	3,5%**	0,8%	0,8%	6,6%***	0,2%	2,1%	0,8%	6,4%***			
3	β roditeljska samoeфикаsnost	-0,39***	-0,18**	-0,07	-0,30***	-0,07	-0,36***	-0,14	-0,31***	-0,22***			
	β roditeljska internalnost	-0,03	0,06	-0,07	-0,07	-0,03	-0,02	-0,06	0,02	-0,14			
	β roditeljska eksternalnost	0,24***	0,27***	0,21**	0,21**	0,11	0,18**	0,05	0,18*	-0,01			
Δ R ²	22,2%***	10,8%***	16,9%***	2,2%	2,2%	19,2%***	3,3%*	13,0%***	8,6%***				
Ostali značajni prediktori u zadnjem koraku													
	β obrazovanje roditelja	-0,15*											
	β pubertalni status	0,18*											
	R	0,48	0,41	0,45	0,31	0,45	0,31	0,31	0,39	0,42			
	R ² _{kor}	21,3%	14,5%	17,3%	6,8%	17,8%	6,5%	6,5%	12,1%	14,3%			
	Df	7; 275	7; 276	7; 228	7; 229	7; 217	7; 217	7; 217	7; 184	7; 184			
	F	11,92***	7,86***	8,03***	3,45**	7,93***	3,24**	4,76***	5,55***				

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

djeteta. U tu svrhu proveli smo hijerarhijske regresijske analize (HRA) u kojima su roditeljske i dječje procjene učestalosti sukoba bile kriterijske varijable, a prediktorske varijable uvedene su u regresijsku jednadžbu u tri koraka. U prva dva koraka uvedene su kontrolne varijable (dob i obrazovanje roditelja činili su prvi blok, a djetetova dob i pubertalni status drugi blok). U trećem koraku u regresijsku analizu uvrštena su tri aspekta roditeljske kompetencije (samoeфикаsnost, internalnost i eksternalnost). Hijerarhijske regresijske analize provedene su odvojeno u četiri vrste dijada (majka-kći, majka-sin, otac-kći i otac-sin). Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 2.

Rezultati HRA pokazali su kako sociodemografske karakteristike roditelja (dob i obrazovanje) ne objašnjavaju značajan dio varijance roditeljskih procjena sukoba s dječacima i djevojčicama. Također, dob i obrazovanje roditelja nisu prediktivni za procjene sukoba od strane dječaka. Međutim, sociodemografske karakteristike majke objasnile su 2,3% varijance ($p < 0,05$) procjene sukoba majka-kćer od strane djevojčica. Slično, sociodemografske karakteristike oca objasnile su 4,0% varijance ($p < 0,05$) procjene sukoba otac-kćer od strane djevojčica. Djevojčice starijih majki sukobe s majkom procijenile su češćima (majčino obrazovanje nije bilo značajan prediktor), dok su djevojčice obrazovanih očeva sukobe s ocem procijenile rjeđima od djevojčica manje obrazovanih očeva (dob oca nije bila značajan prediktor).

Nakon kontrole dobi i obrazovanja roditelja, djetetova dob i pubertalni status značajno su povećali postotak objašnjene varijance procjena sukoba s majkom od strane djevojčica (za 3,5%, $p < 0,01$) i dječaka (za 6,6%, $p < 0,001$), kao i sukoba s ocem od strane dječaka (za 6,4%, $p < 0,01$). Za sve tri kriterijske varijable pubertalni status bio je značajan prediktor, dok kronološka dob nije bila značajna. Djevojčice i dječaci koji su se procijenili tjelesno zrelijima izvijestili su o više sukoba s majkama, a dječaci i o više sukoba s očevima.

Varijable roditeljskog doživljaja kompetencije u roditeljskoj ulozi, uvedene u regresijsku analizu u posljednjem, trećem koraku, značajno su povećale postotak objašnjene varijance svih kriterijskih varijabli osim procjena sukoba s majkama od strane dječaka. Doživljaj roditeljske kompetencije pritom više doprinosi objašnjenju roditeljskih (od 13,0 do 22,2%) nego dječjih procjena sukoba (od 3,3 do 10,8%). Majčin doživljaj roditeljske kompetencije objašnjava veći postotak kako njezinih procjena sukoba s djevojčicama (22,2% varijance) i dječacima (16,9% varijance), tako i djetetovih procjena sukoba majka-dijete (10,8% varijance procjene sukoba s majkama od strane djevojčica i neznčajnih 2,2% procjene sukoba s majkama od strane dječaka), u odnosu na varijancu procjena sukoba otac-dijete koju objašnjava očev doživljaj roditeljske kompetencije (19,2% očevih procjena sukoba s djevojčicama, 13,0% očevih procjena sukoba s dječacima, 8,6% procjena sukoba s očevima od strane dječaka i 3,3% procjena sukoba s očevima od strane djevojčica).

Od tri aspekta doživljaja roditeljske kompetentnosti, s procjenama sukoba najviše je povezana samoeфикаsnost. Eksternalnost se, za razliku od internalnosti, također pokazala prediktivnom. Standardizirani regresijski koeficijenti za roditelj-

sku samoefikasnost značajni su za sve procjene sukoba osim za procjene sukoba s majkom od strane dječaka i procjene sukoba s ocem od strane djevojčica i kreću se od $-0,18$ ($p < 0,01$) do $-0,39$ ($p < 0,001$). Prema tome, roditelji koji se doživljavaju efikasnijima u roditeljskoj ulozi izvještavaju o manje sukoba sa svojim sinovima i kćerima rane adolescentne dobi. Njihova istospolna djeca također izvještavaju o manje sukoba. Za roditeljsku ekternalnost standardizirani regresijski koeficijenti značajni su za majčine i očeve procjene sukoba s djecom oba spola te za procjene sukoba s majkama od strane djevojčica (kreću se od $0,18$, $p < 0,05$ do $0,27$, $p < 0,001$). To znači da roditelji koji vjeruju kako imaju malo utjecaja na djetetovo ponašanje i razvoj izvještavaju o više sukoba sa svojim sinovima i kćerima. Djevojčice čije majke imaju ekternalniji roditeljski lokus kontrole također izvještavaju o više sukoba s majkama.

Osim varijabli iz bloka roditeljske kompetencije, u zadnjem koraku HRA značajan prediktor procjena sukoba s majkama od strane dječaka i djevojčica, kao i procjena sukoba s očevima od strane dječaka, ostao je djetetov pubertalni status, a procjena sukoba s očevima od strane djevojčica očevo obrazovanje. Cjelokupan prediktorski skup objašnjava značajan dio varijance svih procjena sukoba. Korigirani koeficijenti determinacije kreću se od $6,5\%$ ($p < 0,05$) za procjene sukoba s očevima od strane djevojčica do $21,3\%$ ($p < 0,001$) za majčine procjene sukoba s djevojčicama.

RASPRAVA

Rezultati provedenog istraživanja velikim dijelom, iako ne u potpunosti, potvrđuju pretpostavku da će se očevi i majke koji se doživljavaju kompetentnijima u roditeljskoj ulozi manje sukobljavati sa svojim sinovima i kćerima adolescentne dobi od roditelja koji se procjenjuju manje kompetentnima. U skladu s našim očekivanjima, roditeljska samoefikasnost i ekternalnost doprinijele su objašnjenju individualnih razlika u učestalosti sukoba roditelj-adolescent. No, suprotno očekivanjima, internalnost u konstelaciji s ostalim prediktorima nije značajno doprinijela varijanci sukoba.

Majke i očevi koji svoju roditeljsku samoefikasnost procjenjuju višom i u manjoj mjeri vjeruju kako djetetovo ponašanje ne ovisi o njihovim roditeljskim nastojanjima (tj. imaju nižu roditeljsku ekternalnost) izvještavaju o manje sukoba sa svojom djecom rane adolescentne dobi. Ove povezanosti gotovo su identične u četiri tipa dijada, odnosno ne ovise ni o spolu djeteta ni o spolu roditelja.

Za razliku od toga, povezanosti djetetove percepcije sukoba s roditeljima i roditeljskog doživljaja kompetentnosti razlikuju se ovisno o spolu djeteta i spolu roditelja te pokazuju kako je doživljaj roditeljske kompetentnosti prediktivan za djetetovu percepciju sukoba s istospolnim roditeljem, ali ne i za percepciju sukoba s raznospolnim roditeljem. Točnije, majčine procjene roditeljske samoefikasnosti i ekster-

nalnosti povezane su s procjenom razine sukoba s majkom od strane djevojčica, ali ne i od strane dječaka. S druge strane, očevo doživljaj roditeljske efikasnosti povezan je s procjenom sukoba s ocem od strane sinova, ali ne i od strane kćeri. Moguće je da djeca bolje razumiju i osjetljivija su na osjećaje i misli istospolnog roditelja ili/i da imaju intenzivniji odnos s istospolnim roditeljem, odnosno da je roditelj istog spola više uključen u interakcije s djetetom.

Jača povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti s roditeljskim nego s dječjim procjenama sukoba očekivan je nalaz koji govori o utjecaju varijance metode i istog izvora podataka. Međutim, činjenica da su i dječje, a ne samo roditeljske procjene sukoba povezane s roditeljskim doživljajem kompetentnosti, i to nakon kontrole sociodemografskih karakteristika roditelja i djeteta, omogućuje donošenje znatno čvršćih zaključaka o povezanosti roditeljske kompetentnosti i kvalitete odnosa između roditelja i djeteta.

Važan nalaz ovog istraživanja, premda nije od središnjeg interesa, je doprinos stupnja djetetove tjelesne razvijenosti povezane s promjenama u pubertetu dječjim procjenama sukoba s roditeljima. Pritom tjelesno zrelija djeca, osobito dječaci, sukobe s roditeljima doživljavaju češćima od djece koja se procjenjuju tjelesno manje zrelo. U ovim povezanostima važnu ulogu imaju spol roditelja i spol djeteta. Povezanosti su veće u istospolnim nego u raznospolnim dijadama roditelj-dijete. Tjelesno razvijenije djevojčice izvještavaju da se češće sukobljavaju s majkama, ali ne i s očevima, dok tjelesno razvijeniji dječaci procjenjuju učestalijima sukobe s oba roditelja, ali je povezanost jača za sukobe s ocem nego s majkom. Ovi nalazi u skladu su s rezultatima ranijih istraživanja koji su pokazali kako su tjelesne promjene povezane s pubertalnim sazrijevanjem osnovni pokretač i temelj promjena u drugim aspektima adolescentova razvoja, uključujući i odnose s roditeljima, koje, između ostalog, obilježava veća učestalost međusobnih sukoba (Alsaker i Flammer, 2006; Arnett, 1999; Buchanan, Eccles, Becker, 1992; Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić, 2010a; Lila i sur., 2006; Paikoff i Brooks-Gunn, 1991; Steinberg, 1987; 2001).

Zaključno, rezultati ovog rada govore u prilog važnosti ispitivanja doživljaja roditeljske kompetentnosti i korelata tog doživljaja u obiteljima s adolescentima. Također, dobiveni rezultati podržavaju teorijska poimanja doživljaja roditeljske kompetencije kao važne kognitivne determinante roditeljskog ponašanja i odnosa roditelj-dijete (Bornstein i sur., 2003; Coleman i Karraker, 2000; de Haan i sur., 2009). Naše istraživanje proširuje ranije spoznaje o povezanosti doživljaja roditeljske kompetencije s različitim aspektima roditeljskog ponašanja i odnosa roditelj-dijete (Bugental i sur., 1989; Shumow i Lomax, 2002), pokazujući kako je učestalost sukoba između djeteta rane adolescentne dobi i roditelja jedan od korelata roditeljske kompetencije, što je novost u odnosu na ranija istraživanja.

Osim teorijske relevantnosti i proširivanja ranijih empirijskih spoznaja, rezultati ovog istraživanja imaju i praktične implikacije. Oni pokazuju kako bi programi i intervencije usmjereni na bolju prilagodbu članova obitelji s djecom adolescentne dobi i podizanje kvalitete njihovih međusobnih odnosa trebali obuhvaćati i nastojati

promijeniti i doživljaj roditeljske kompetencije. Naši rezultati sugeriraju da bi osnaživanje tog doživljaja moglo rezultirati smanjenjem razine sukoba između djeteta i roditelja, što je, s obzirom na nalaze o štetnim posljedicama sukoba za dobrobit kako djece tako i roditelja, od velike važnosti (Buehler, 2006; Deković, 1999; Silverberg i Steinberg, 1987).

Što se tiče utjecaja spola djeteta i spola roditelja na utvrđene povezanosti, rezultati ovog rada pokazuju da su djeca osjetljivija na te efekte od roditelja. Naime, ispitivani prediktori na vrlo su sličan način povezani s majčanim i očevim procjenama sukoba i to neovisno o tome radi li se o procjenama sukoba s dječacima ili s djevojčicama. Međutim, kad se radi o dječjim procjenama sukoba, dobiveni rezultati sugeriraju veću važnost istospolnog roditelja i njegova roditeljskog funkcioniranja za djetetovu percepciju razine sukoba. Ovaj nalaz ne možemo usporediti s ranijim istraživanjima budući da su istraživači do sada iznimno rijetko ispitivali učinke interakcije spola roditelja i spola djeteta na njihov odnos, a osobito mogućnost da odnose unutar četiri vrste dijada roditelj-dijete determiniraju različiti faktori. Prisutnost ovih razlika u našem radu pokazuje da je interakcijskim učincima spola roditelja i spola djeteta potrebno posvetiti više pažnje u budućim istraživanjima adolescenata i njihovih roditelja, kao što to ističu teoretičari u ovom području (Steinberg i Silk, 2002).

Podaci na kojima se temelji ovaj rad opterećeni su s nekoliko slabosti koje ograničavaju dobivene rezultate. Kao prvo, uzorak čine djeca i roditelji višeg socioekonomskog statusa iz urbanih sredina pa je pitanje bi li se iste povezanosti dobile i u obiteljima nižeg socioekonomskog statusa ili onima iz ruralnih područja. Kao drugo, svi su podaci prikupljeni upitnicima tipa papir-olovka i pod utjecajem su subjektivnih procjena ispitanika. U budućim istraživanjima bilo bi poželjno primijeniti i objektivne mjere ispitivanih varijabli, posebice sukoba između djeteta i roditelja (primjerice metodom opažanja). Kao treće, u ovom radu razmotreni su odnosi između obuhvaćenih varijabli mjerenih u jednom vremenskom trenutku, zbog čega nije moguće zaključivati o uzročno-posljedičnim vezama. Iako teorijska razmatranja pretpostavljaju da doživljaj roditeljske kompetencije, kao konstrukt koji najvećim dijelom obuhvaća kognitivne procese, utječe na roditeljsko ponašanje i kvalitetu odnosa između roditelja i djeteta, moguće je također da razina sukoba s djetetom utječe na majčin i očev doživljaj kompetencije u roditeljskoj ulozi. Primjerice, zbog čestih svađa s djetetom, roditelji se mogu osjećati nekompetentnima i neuspješnima u roditeljskoj ulozi. Kako je varijablama u području roditeljskog funkcioniranja i odnosa između roditelja i djeteta nemoguće manipulirati, longitudinalno ispitivanje omogućilo bi najbolji uvid u prirodu povezanosti između doživljaja roditeljske kompetentnosti i sukoba između roditelja i djeteta te naznačilo njihove moguće uzročno-posljedične odnose. Unatoč navedenim nedostacima, ovaj rad doprinosi boljem razumijevanju roditeljskog funkcioniranja očeva i majki djece rane adolescentne dobi i kvalitete njihova odnosa s djecom.

LITERATURA

- Alsaker, F.D., Flammer, A. (2006). Pubertal maturation. U S. Jackson, L. Goossens (Ur.), *Handbook of adolescent development* (str. 30-50). Hove, UK: Psychology Press.
- Arnett, J.J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54, 317-326.
- Ballenski, C.B., Cook, A.S. (1982). Mothers' perceptions of their competence in managing selected parenting tasks. *Family Relations*, 31, 489-494.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122-147.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25, 729-735.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Bornstein, M.H., Hendricks, C., Hahn, C.S., Haynes, O.M., Painter, K.M., Tamis-LeMonda C. S. (2003). Contributors to self-perceived competence, satisfaction, investment, and role balance in maternal parenting: A multivariate ecological analysis. *Parenting: Science and Practice*, 3, 285-326.
- Buchanan, C.M., Eccles, J.S., Becker, J.B. (1992). Are adolescents the victims of raging hormones? Evidence for activational effects of hormones on moods and behavior at adolescence. *Psychological Bulletin*, 111, 62-107.
- Buehler, C. (2006). Parents and peers in relation to early adolescent problem behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 68, 109-124.
- Bugental, D.B., Blue, J., Cruzcosa, M. (1989). Perceived control over caregiving outcomes: Implications for child abuse. *Developmental Psychology*, 25, 532-539
- Campis, L.K., Lyman, R.D., Prentice-Dunn, S. (1986). The Parental Locus of Control Scale: Development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 260-267.
- Coleman, P.K., Karraker, K.H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13-24.
- Collins, W.A., Russell, G. (1991). Mother-child and father-child relationships in middle childhood and adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review*, 11, 99-136.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing.
- de Haan, A.D., Prinzie, P., Deković, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence. *Developmental Psychology*, 45, 1695-1707.
- Deković, M. (1999). Parent-adolescent conflict: Possible determinants and consequences. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 977-1000.
- de Montigny, F., Lacharite, C. (2005). Perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49, 387-396.
- Goossens, L. (2006). The many faces of adolescent autonomy: Parent-adolescent conflict, behavioral decision-making, and emotional distancing. U S. Jackson, L. Goossens (Ur.), *Handbook of adolescent development* (str. 135-153). Hove, UK: Psychology Press.

- Hoff, E., Laursen, B., Tardiff, T. (2002). Socioeconomic status and parenting. U M.H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting (Vol. 2, 2, izd., str. 231-252)*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Johnston, C., Mash, E.J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology, 18*, 167-175.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. (2010a). Mjerenje pubertalnoga sazrijevanja u istraživanjima razvoja adolescenata. *Društvena istraživanja, 19*, 933-951.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. (2010b). Prikadnost nekoliko subjektivnih mjera pubertalnoga sazrijevanja za primjenu u nekliničkim istraživanjima razvoja adolescenata. *Društvena istraživanja, 19*, 1015-1035.
- Kuterovac-Jagodić, G., Keresteš, G., Brković, I. (2006). Attachment styles of parents of adolescents and their parenting behavior. Zadar: Sveučilište u Zadru. U: *Book of Selected Proceedings, 15th Psychology Days in Zadar* (Ur. V. Čubela Adorić), 167-183.
- Larson, R., Richards, M.H., Moneta, G., Holmbeck, G., Duckett, E. (1996). Changes in adolescent's daily interactions with their families from ages 10 to 18: Disengagement and transformation. *Developmental Psychology, 32*, 744-754.
- Laursen, B., Coy, K.C., Collins, W.A. (1998). Reconsidering changes in parent-child conflict across adolescence: A meta-analysis. *Child Development, 69*, 817-832.
- Lila, M., van Aken, M., Musitu, G., Buelga, S. (2006). Families and adolescents. U S. Jackson, L. Goossens (Ur.), *Handbook of adolescent development* (str. 154-174). Hove, UK: Psychology Press.
- Paikoff, R.L., Brooks-Gunn, J. (1991). Do parent-child relationships change during puberty? *Psychological Bulletin, 110*, 47-66.
- Petersen, A.C., Crockett, L., Richards, M., Boxer, A. (1988). A self-report measure of pubertal status: Reliability, validity, and initial norms. *Journal of Youth and Adolescence, 17*, 117-133.
- Rotter, J.B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Child Psychology, 48*, 56-67.
- Sagrestano, L.M., McCormick, S.H., Paikoff, R.L., Holmbeck, G.N. (1999). Pubertal development and parent-child conflict in low-income, urban, African American adolescents. *Journal of Research on Adolescence, 9*, 85-107.
- Shumow, L., Lomax, R. (2002). Parental efficacy: Predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting: Science and Practice, 2*, 127-150.
- Silverberg, S.B., Steinberg, L. (1987). Adolescent autonomy, parent-adolescent conflict, and parental well-being. *Journal of Youth and Adolescence, 16*, 293-312.
- Silverberg, S.B., Steinberg, L. (1990). Psychological well-being of parents with early adolescent children. *Developmental Psychology, 26*, 658-666.
- Small, S.A., Eastman, G., Cornelius, S. (1988). Adolescent autonomy and parental stress. *Journal of Youth and Adolescence, 17*, 377-392.
- Steinberg, L. (1987). Impact of puberty on family relations: Effects of pubertal status and pubertal timing. *Developmental Psychology, 23*, 451-460.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence, 11*, 1-20.

Steinberg, L., Silk, J.S. (2002). Parenting adolescents. U M.H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting (Vol. 1, 2. izd., str. 103-133)*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

PARENTING SENSE OF COMPETENCE AND PARENT-ADOLESCENT CONFLICT

Summary

Based on theoretical views about the role of parenting sense of competence in determining overall parenting functioning and the quality of parent-child relationship, this study has examined the relationship between three aspects of sense of competence in parenting role (parenting self-efficacy and parenting internal and external locus of control) and the frequency of parent-adolescent conflict. Mothers (N = 550) and fathers (N = 460) of early adolescents (4th to 8th grade of elementary school, mean age 12 years and 7 months) reported on their sense of competence in parenting role and assessed frequency of conflict with the child. Children assessed the frequency of conflict with both parents and reported on their pubertal status. Parenting self-efficacy and external locus of control were significant predictors of parental ratings on conflict with children of both genders, as well as of children's ratings on conflict with the same-sex parent. Parenting internal locus of control was not predictive of either parents' or children's ratings of conflict. Children's ratings of frequency of conflict were also predicted by pubertal status. The obtained results support theoretical assumptions about parenting sense of competence as an important determinant of parenting behavior and parent-child relationship.

Key words: adolescents, parental role, parenting sense of competence, parent-child conflict

Primljeno: 18. 02. 2011.